

Аутор: Милица Босанац (1987), 3. разред III београдске гимназије, Београд

Дечаштво у ратном вихору

Апстракт: Ово је прича о Спаси Гогићу кога је рат затекао као дванаестогодишњака и који је, као дечак, учествовао у Бици на Сутјесци и ослобођењу Загреба. Са својом јединицом је прошао читав простор бивше Југославије, да би по завршетку рата био у пратњи високих војних и државних функционера. Такође се обрађује и начин живота у јединици, однос према непријатељу, саборцима, рањеницима.

Спаса Гогић је рођен 1929. године у Глини, на Банији, у Хрватској. Он је најмлађи од петоро деце веома имућне земљорадничке породице. Његов отац је био писмен и познавао је три светска језика: енглески, француски и немачки. Гогићи су били цењени и поштовани јер је Спасин отац, као учен човек, саветовао сељаке како да располажу новцем који су добијали од рођака из иностранства и сиромашнијима давао у закуп своју земљу. Међутим идила Гогића престаје почетком рата у Југославији, 1941. године. Спасина мајка је одведена у глинску цркву где је страдала у покољу Срба од стране усташа, а оца су као виђенијег човека тог места одвели и убили муслимани.

Формирање одреда

Током 1941. године напади усташа су постали све интензивнији, а прва на удару нашла се Банија, где су Срби чинили деведесет процената становништва¹. У спровођењу терора је помагало и католичко свештенство. Наиме, Герман Честимир², гвардијан манастира у Чунтрићу, је дошао на идеју да се током неколико ноћи врши покољ Срба у цркви у Глини. Те покоље су пратиле пљачке и паљевине читавих села, а у селу Шушњарима је запаљена и једна појата у којој се налазило двадесеторо српске деце до десет година.³ Све је то довело до устанка Срба на Банији под вођством Васиља Гаћеша⁴, касније проглашеног за народног хероја. Гаћеша је био и командант тада формираног Банијског народноослободилачког партизанског одреда у коме је било и интелектуалаца и познатих личности, као што су генерал Павле Јакшић,⁵ Иван Шибл и Ђуро

¹ Dedijer, Vladimir; Miletić, Anton, *Proterivanje Srba sa ognjišta 1941-1944*, Prosveta, Beograd 1989, 24.

² Исто, 54.

³ Исто, 24.

⁴ Васиљ Гаћеша (1908 - 1942), земљорадник. Члан Комунистичке партије Југославије (КПЈ). Учесник народноослободилачког рата (НОР) од 1941. Године. Био је члан штаба партизанских одреда за Кордун. „Гаћеша Vasilj“ у: *Vojni leksikon*, Vojnoizdavački zavod Beograd, Beograd 1981.

⁵ Павле Јакшић је пре Другог светског рата завршио филозофски факултет и Високу школу оптике у Паризу. У рату је био командант одреда, дивизије и корпуса, начелник Генералштаба Хрватске и начелник штаба армије. После рата је командант армије и армијске области и начелник управе у Генералштабу Југословенске народне армије (ЈНА). Завршио је Вишу војну академију ЈНА.

Кладарин.⁶ У том одреду се нашао и Спаса Гогих кога је, као сироче и сина свога пријатеља, Гаћеша примио као курира. Спаса је преносио писма, али и усмене поруке јер је било доста команданата који су били неписмени. То су били необразовани људи који су се бавили земљорадњом, али који су били способни да око себе окупе и организују борце. Они су у борбу кренули неприпремљени и неопремљени. Како је правог наоружања било мало свако је био наоружан оним што је понео од куће, тако да су се ту поред застарелих кременача и ловачких пушака нашле и пољопривредне алатке попут крамова, рогуља.

По ступању у одред Спаса је добио бомбу, тзв. талијанку, коју је чувао све до априла 1942. када је уследио напад на екстремни муслимански одред. Тај одред је био добро наоружан, али у том тренутку затечен. Партизани су му нанели велике губитке, посебно Спаса са својом талијанком коју је том приликом заменио шмајсером, такозваним пикавцем. Од тог шмајсера на коме су му сви завидели се није одвојио све до 1944. године. Шмајсер је представљао његову сигурност и, како је и сам рекао, само је њему веровао. Као и Спаса, и његови саборци су се оружјем снабдевали у тим нападима, јер право снабдевање није постојало све до 1944. када је Банијски одред, тада већ прерастао у бригаду, у Топуском, у Хрватској добио оружје од Британаца.

Исхрана и одевање

Живот у одреду је био тежак. Како нису имали снабдевање, Спаса и његови саборци су како до оружја тако и до хране и одеће често долазили служећи се и неким лукавствима. Спаса Гогих је своју исхрану побољшавао кајмаком који је добијао од домаћина који би се сажалили над његовом судбином. Причајући им о страдању родитеља умео је да каже и неку неистину само да би дошао до хране. У тешким ратним условима народ није био расположен да храни партизана јер није знао ни да ли ће касније моћи да прехрани себе. Партизани су, наравно, на нарочит отпор становништва наилазили у четничким и усташким крајевима где су, да би дошли до хране, употребљавали и силу. Углавном се јела проја, попара и качамак. Меса је било врло мало и чувало се за најтеже болеснике. Дешавало се да људи по неколико месеци не окусе месо и велико одушевљење би изазвала и понека кокошка у супи. У спаљеним селима, напуштеним домаћинствима, домаће животиње су се разбежале по шуми препуштене саме себи. Многе су биле болесне и неухрањене, али то није спречавало гладне и изнемогле борце да их користе у исхрани.

Проглашен је за ратног хероја. „Jakšić Pavle“ у: *Vojni leksikon*, Vojnoizdavački zavod Beograd, Beograd 1981.

⁶ Ђуро Кладарин је пре II светског рата био учитељ. Један је од организатора устанка на Банији. У рату је био политички комесар дивизије, политички комесар Корпуса народне одбране Југославије. После рата је био политички комесар армије, директор Новинскоиздавачког предузећа Вјесник, члан Председништва Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) и члан Савета федерације. Проглашен је за народног хероја. „Kladarin Đuro“ у: *Vojni leksikon*, Vojnoizdavački zavod Beograd, Beograd 1981.

Велики проблем је била и одећа. Становништво је партизане сматрало дивљацима због њиховог изгледа. Били су прљави, није било резервне одеће и услова за одржавање хигијене. Тек после Битке на Сутјесци су добили праве униформе, а до тада су узимали од заробљених непријатеља. Најчешће су узимали од Италијана који су исказивали мање ратничког жара од других учесника у рату и који су им давали све само да сачувају живот. Старији борци су се тако снабдевали и обућом која је због непрестаног пешачења била најпотребнија, али је Спаса, још увек дечак, морао да се сналази на друге начине. Он је себи обућу правио од горњег дела ципела или вунених џемпера које је секао, везивао канапом и жицом причвршћивао за комаде гуме који су представљали ђон. Зимом су их од хладноће штитили вунени џемпери и доламе и управо је једна таква долама спасила Спаса болести и смрзавања када су му, за време боравка у Црној Гори, док су се сушиле, изгореле панталоне за које је замену тражио читавих петнаест дана.

Односи међу саборцима

Кићо (то је био Спасин партизански надимак) је био најмлађи, а самим тим и омиљен у одреду. Саборци су га волели јер је уносио духа, живости и у њему су старији борци видели своју децу, унучад. Спаса су волели и команданти, прво Васиљ Гаћеша, а затим и Павле Јакшић који је постао командант када је Гаћеша убијен 1942. године. Они су Спаси чинили разне уступке због његовог истицања као бомбаша и заслуга за многе успехе одреда, али пре свега јер је још био дечак. Иако је била ратна, веома тешка ситуација, борци су често знали да вођени несташним Спасом, који је ударао машицама за угаљ, певају и играју коло. То је сметало рањеницима и команданти су се, да не би морали да казне Спаса, у тим тренуцима склањали и правили да нису упознати са догађајем.

У одреду се није смело знати за плач и посустајање. Када би заплакао, сећајући се родитеља, Спаса се скривао да не би био изложен задиркивању и подсмеху сабораца. Они су на тај начин спречавали да Спаса, а и други борци, клону духом и изгубе веру у победу. Тако су их чинили чвршћим и отпорнијим на ужасне призоре на које су наилазили. Дубок траг су на Спасу оставили призори лешева његових сабораца које комадају звери. Правило је било да се мртви борци не остављају на милост и немилост животињама, али како није било алата да се копају раке лешеве су покривали лишћем, гранама и са нешто мало земље што су успевали да ископају рукама и импровизованим мотикама.

Банијски одред је имао лекара који је пореклом био Јеврејин и кога су борци волели због његове вештине и жеље да помогне рањенима и болеснима. Лекова и завоја није било па су цепали кошуље и њима превијали ране. На велике проблеме су наилазили када је било потребно обављати операције. Није било скалпела и одговарајућих инструмената па су најтежим рањеницима чупали повређене делове тела не би ли спречили тровање и смрт. Како су се током читавог рата кретали пешице снажнији борци су били принуђени да носе тешке рањенике и права је срећа била када пронађу точак од бицикла и успеју да направе колица. Зимом су те рањенике превозили дрвеним санкама, а они са повређеном руком или неким

другим лакшим повредама су сматрани здравима и без престанка су учествовали у борби.

У фебруру 1943. године Банијском одреду се прикључио и један део италијанске јединице. Наиме, по повратку са Сутјеске они су заробили Италијане који су били комунистички настројени и који су прихватили да се боре на страни партизана. Спаса је тада стекао најбољег ратног друга, Италијана Пјера који је као и он сам био често хваљен од стране сабораца и старешина. Пјер је Спасу научио многим играма и иако су говорили различитим језицима савршено су се разумели. Он је Спаси, на неки начин, надокнадио изгубљено детињство и велики ударац за Спасу је представљао растанак са италијанском јединицом 1944. године, у Топуском. Тугујући за пријатељем Спаса је одбијао да извршава задатке па је постојала опасност да животом плати своју непослушност, али захваљујући Генералу Павлу Јакшићу остао је некажњен.

Однос према непријатељу

Током читавог рата Спасу је водила жеља да освети родитеље. Иако још дете, био је немилосрдан и убрзо по ступању у одред писама која је преносио су замениле бомбе. Ишао је у извиднице и откривао положај непријатеља који није ни слутио да је Спаса борац већ само једно од многобројне деце која су у ратном вихору остала без породица и огњишта. Саборци су га сматрали више него оданим и неким коме је једини циљ и разлог живљења био да изврши задатак. Он није у потпуности био свестан озбиљности рата па је за њега то представљало велику игру. У нападе је ишао без много страха и увек је размишљао како да побегне да не би био заробљен.

Када су кренули на Сутјеску борци су били изнемогли и физички и психички. Како није знао да плива Спаса је упао у реку и почео да се дави. Избавио га је, касније генерал, Раде Гргуша Рара, али све то је изазвало превелико комешање. Непријатељ је приметио њихово кретање и у том обрачуну Спаса је рањен у руку. Рањене руке је наставио да учествује у борбама и починио дело због кога се и данас, деценијама након догађаја, дубоко каје. Приликом напада на једну италијанску јединицу неколико Италијана је заостало за својим саборцима и било спремно да се преда. Бацили су оружије и молили Спасу за милост, али их је он, жељан освете и преплављен сећањима на родитеље, убио. Као и Спаса и остали борци су током мучног боравка на Сутјесци почели да поступају крајње безосећајно, готово сурово.

Послератни период

Спаса Гогоћ је био члан Савеза комунистичке омладине Југославије (СКОЈ), а потом и КПЈ. Од краја рата па све до пензионисања Спаса је био у пратњи високих војних и државних функционера. Био је пратилац Рада Жигића, војног функционера, и пратећи га, често је боравио на Тушканцу, елитном делу Загреба, којим је, као сељачко дете, био фасциниран, а посебно је био запрепашћен када је

по први пут видео славину за воду. Касније је био пратилац Опачићу који је дигао устанак на Кордуну, а последња личност коју је пратио је био Милован Ђилас. Спаса је Ђиласа изузетно ценио и каже: „За Ђиду сам био јако везан јер је он био добар. Бар за мене јер ја о политици не могу да говорим. Нисам политичар“. Током рата, за време заседања ратне скупштине, Завноха, 1944. године Спаса је упознао и спријатељио се са познатим песником Владимиром Назором. Лично је познавао и Јосипа Броза Тита коме је био веома драг због своје оданости и велике храбрости исказане у рату.

Спаса Гогић је носилац три ордена за храброст и девет других ратних одликовања.

Прилог 1. Из албума Спасе Гогића, Спасе Гогић по завршетку рата, 1945. године.

Извори

1. Босанац, Милица, Интервју са Спасом Гогихем, вођен 7. априла 2004. године.

Литература

1. *Vojni leksikon*, Vojnoizdavački zavod Beograd, Beograd 1981.
2. Dedijer, Vladimir; Miletić, Anton, *Proterivanje Srba sa ognjišta 1941-1944*, Prosveta, Beograd 1989.

Прилози

Прилог 2: Интервју са Спасом Гогићем⁷

Спаса Гогић: Рођен сам у Банији, то је једна покрајина у Хрватској, '29. године. Моји су родитељи, обзиром да је букнуо тај устанак, моји су родитељи, мајка ми је одведена у глинску цркву и тамо је заклана, а црква је уништена и запаљена. А оца су ми одвели муслимани пошто смо ми били доста угледна породица и фамилија, а он доста богат човек који је говорио три светска језика и желео је и нас децу тако да уздигне. Ја сам један од пет задњих, најмлађих. Моји су родитељи ужасно завршили. Онда у тој ситуацији, немаштини, ја сам се прикључио човеку који је дигао устанак у Банији, Васиљу Гаћешу, и који је био народни херој и који је погинуо '42. године. Дивна једна личност. Хтео је да нас, околна села која су била нападнута од усташа, муслимана, заштити. Пошто је познавао мог оца он је узео мене под своје окриље.

Милица Босанац: То је било 1941. године?

С. Г: Да, да, јесте. Он је казао: „Мали, ти ћеш мени преносити поруке, писманца“, и тако сам дошао у одред, Банијски, којег је он био командант. А доста је ту, рецимо, било и интелектуалаца, као што су Павле Јакшић који је завршио Сорбону, онда Ђуро Кладарин, итд. А Васиљ је био сељак, бунтовник, онако из народа је изникао, а народ му је веровао јер је био честит, поштен, а онда он је био некако симбол тога, а они нису, шта ја знам, били толико образовани да би ишли на неке интелектуалније разговоре, на пример са тим Павлом Јакшићем. Међу њима је био један, али њега нећу споменути јер се политички...

М. Б: Слободно реците!

С. Г: Ето, ако могу, то је био Иван Шибл. Он је био изузетно фина личност, као партизан, као комуниста. И он је био илегалац загребачки, и чуда је радио за време и пре рата. Лево оријентисани, бунтовни скојевац који је окупљао сву ту младу генерацију. Волео је фудбал и те марифетлуке и људи су га волели. Он је тако у њих уткао тај прокомунистички однос и тако их придобивао за партију, револуцију. И они су постали познати илегалци, комунисти. Е онда, а ја сам остао како се формирао тај партизански одред, чији је командант био тај Васиљ Гаћеша који је знао да окупи масу. Знате онда човек нема пушке, нема ништа, и онда то су имали оне кремењаче пушке, ловачке и шта ја знам. А било је и многих који нису имали па су они, јадни, носили неке ножеве, сабљице. Носило се шта се нашло. Неко чак носио и неки крамп, рогоље и тако. У међувремену, кад су усташе нас почеле интензивније да нападају, нарочито тај сеоски део. Онда су они њих хватали, што децу, што старије и одводили их у глинску цркву. И онда су их тамо сјатили, хиљаду и седам стотина, и побили, и на крају, да би затрли траг, они су запалили цркву тако да би се све то уништило. Међутим захваљујући неким другим, природним законима, једна женска је преживела. Она је обелоданила целу истину, казала све. А обзиром да није била образована него сељанка, честита, она

⁷ Интервју је вођен 7. априла 2004. године, у Београду. Спаса Гогић живи мирним, пензионерским животом у Београду, у насељу Бањица. Изузетно је виталан, доброг здравља и своје време испуњава ангажовањем у раду Удружења ратних војних инвалида Вождовца.

је, из тог свог домена, изнела како је осетила тај злочин и аутентично описала, без икаквих мудровања и додавања, или ти шта ја знам, филозофирања, она је испричала... Тако да су ту моји страдали.

М. Б: А ви сте били из земљорадничке породице?

С. Г: Да, били смо врло имућни, али смо захваљујући оцу, који је ето говорио енглески, француски и немачки. И он је важио за доста интересантну личност. Помагао је комшије који су имали браћу, рођаке који су били вани. И онда они нису знали ни писма да читају па су долазили код тате и он им је објашњавао и казивао им како да поступе са девизама што су им ови слали. Био је доста популаран. Био је овако сељак, промућуран, а друго били смо доста имућни. Имали смо и новац и велике поседе земље, 30 хектара, и то је за оно време било огромно богатство. Он, рецимо, није правио Бог зна шта него је ишао са том сиротињом, помагао и он нпр. каже: „Ја те не могу хранити, али дођи, ради! Даћу ти земље да посејеш кукуруз за своју кућу.“ И захваљујући томе што је био хуман био је доста популаран. И онда кад је он тако нестао ја сам, пошто је био добар са тим Васиљом Гаћешом, он је тако прихватио мене. Он је тако саосећао и рекао ми: „Мали, ти ћеш бити мој курир.“ И тако сам био курир у одреду који је после прерастао у бригаду, и тако. Али трагедија је била 9. априла '42. када је Гаћеша убијен. И онда је ту дошао генерал Павле Јакшић који је постао и командант наше армије. Он је мене исто тако прихватио и ја сам њему био као дете. И мене су штитили јер су моји тако побијени, и он је гледао да бар мене сачувају од те моје фамилије која је била племенита, бар тако кажу, ја ништа не могу да тврдим.

М. Б: Да ли су и ваша браћа била у одреду?

С. Г: Не. Тај мој старији брат је отишао у Лички одред. Он је тамо постао неки руководиоцац, сналазио се. Јер он овамо код нас није могао, био је сувише груб. Имао је неке физичке обрачуне и није смео код нас, у банијски део, него је отишао тамо где га људи не познају и био смирен, и постао прави јуначина, и цењен, и тако. Постао је и пуковник. Умро је природном смрћу у 76-ој години, племенит био, и тако.

М. Б: А шта се дешава после Вашег уласка у одред?

С. Г: Ја сам прво преносио разна писманца од чете до вода, и шта ја знам. Онда, негде сам јавно преносио јер нисмо имали папира и оловака, а онда била је и маса наших руководиоцаца који нису били писмени, јер су били сељаци, али су знали командовати. Знали су где је непријатељ, да га преваре, заобиђу и униште. После сам и ја, како сам стасао, '42. године, како су нас напали у априлу, тај екстремни муслимански део који је био добро наоружан, имао малу бомбицу, талијанку. Ја сам њу чувао, да кад добијем задатак, да ја њу употребим. У том нападу на њих они нису били спремни и наш командант је направио вешт заобилазак и ми смо улетели и њих опколили, и онда кокање, ударање. А ја сам са том бомбом направио ршум, што ми баш није драго. Али морало се, рат је. Е али најважније у томе свему, мени је било најважније да се докопам тога шмајсера. Било је ту свакаквих пушака, али један је био шмајсер, такозвани пикавац! А ја сам умирао за њим и кад сам га ухватио ја сам њега пољубио. Па кад сам га обесио сви су били завидни јер су га сви желели. И нисам се са њим растао до '44. године. Тад

сам био у бањском месту, Топуском, где сам упознао Владимира Назора. Тамо је било заседање ратне скупштине, Завноха. Назор је мене заволео и чуо за моје такозване ратне подвиге и кад је видео шмајсер каже ми: „Кићо“, пошто ми је то био партизански надимак, „овог шмајсера се не смеш ослободити. Чувај га да ти остане за цео живот.“ Али неким другим, несрећним околностима... '45, кад смо ослободили Загреб, постављен сам за ађутанта, то јест пратиоца, да чувам комесара армије, Рада Жигића. То је човек који је дигао устанак у Лици. Ја сам био са њим и он је мене волео јер сам му био много веран и одан.

М. Б: А да ли сте узнатредовали после напада на те муслимане 1942. године?

С. Г: Не, неее, ја сам онда на пример кад се зароби јединица. Имао сам реденике са бомбама и нико није смео да ми приђе, не дај Боже да погинем или се раним, то би отишла маса људи јер сам носио много експлозива. А друго, ја сам се толико извештио да је то био ужас. Ја сам само њима веровао и тај шмајсер ми је увек сметао јер је додиривао бомбе, па сам се бојао да не експлодира, јер оде ја, оде све. А најжалосније је што нисам могао да се решим тог шмајсера. Па смо, на крају, нашли то солмонско решење и тај дугачки каиш скратили, тако да ми је он био приступачан, а није доле висио.

М. Б: А да ли сте се плашили, пошто сте ипак били врло млади?

С. Г: Не. За мене је то била игра јер ми је Васиљ Гаћеша увек говорио: „Кићо, нема чега да се бојиш, то је само да уништиш“. И ја се, захваљујући тим његовим причама, том његовом храбрењу, нисам осетио страх. Једино кад смо нападали, то је друга ствар. И ја сам увек заваравоо и усташе, и... Они мени нису посвећивали пажњу јер сам био дете. А наоружање сам увек крио испод једне доламице, мени је то било доступно. Они су мислили да ја носим неки штап или, знате, јер деца су се тако владала.

М. Б: Да ли је било још деце у одреду?

С. Г: Не. Ја сам био најмлађи. Али нисам био баш милосрдан јер сам много жртава уништио и постао сам чувен по тим својим храбрим излетима. Ја сам једно време био много оптерећен, мени је циљ био само да убијем. Мени није био циљ да кажем: „Предај се!“, мени је био циљ да га уништим. То је вероватно због тога што су моји мајка и тата тако стравично завршили. И кад сам чуо шта су са њима урадили ја сам у мојој души страховито желео само да се светим и то је било јаче од мене. А друго, ја нисам владао неким разумом, то је била нека, да кажем, дечија психологија, а дуго, жалост за својим ближњима. Ја сам добио ту болест, те живчане нападе. Мени је у питању било само да јуришам, да нападам. Ја кад добијем задатак, ја ћу њега извршити или мене нема. То није било препреке. Ја нисам знао да коригујем себе па да кажем „Немој то тако.“ Не! Ја ћу извршити или готово. Онда, кад се вратим, ја се сав тресем. Станем мирно, а командант у чуду. Каже: „Овај мали је полудео!“ Они то нису смели мени рећи, али ја сам чуо. Рат је учинио своје, и ето тако.

М. Б: А после? Причајте ми све шта сте прошли.

С. Г: А јој! То је... Ми смо од наше Баније, Лике, Кордуна, све до Зеленгоре, Црне Горе, Сутјеске. Ужасно је било, рецимо, на Сутјесци. Ја нисам знао да пливам и кад смо прелазили почео сам да тонем. И захваљујући, он је народни херој, умро је, Раду Гргуши Рари, после је био и генерал. Он каже: „Оде Кићо“, и извади ме. Али је било велики проблем што се то моје одело, та моја робица, нема друге, било мокро. Немам где да осушим. То није било да одем у неку кућу па да осушим него се вани, у шуми, на терену, ложи ватра, то су она огњишта где се и кува.

М. Б: А шта сте јели? Како сте се сналазили?

С. Г: То је тешко. Наши су тражили од домаћина. Кад смо били у крајевима четничким, усташким, ми нисмо били њихова симпатија. Неки пут се мало употрбљавала сила. Ако не да, а има, ми кажемо: „Дајте једну погачу, направите“. Друго, имали су своје свиње, овце, имали су краве, телад. Али нико нам није давао, мало је било оних који су нам давали. Ми смо се довијали, али сад не бих хтео то, то је мени мало непријатно. (смех)

М. Б: Па слободно реците!

С. Г: Па није, морали смо и узимати и користити се разним триковима да би прехранили људе. Јер то је ужас кад човек месец, два дана не окуси меса. Знате како је то. Једете само проју, једете попару, жгањце, како се то зове. Нема, а кокошке, шта су кокоши. Не можете ништа. Ми ка убацимо једну кокош у онај велики казан, ништа не може да да, неку арому, нешто. А кад убацимо три кокоши то је већ... А месо се већ није јело. То смо давали оним најтежим, Да л' су рањеници, болесници. Ја се не сећам да сам у '42. години појео комад меса. Једино што јесам кајмак, скоруп. То сам успео да добијем. Онда су мени давали више, као детету. И ја сам био доста симпатичан. Знао сам се удворити. Онда дођем и испричам судбину својих, да су моји родитељи страдали. Неки пут сам знао да кажем ствари које нису истините само да би јео. Нема друге, кажем како су их мучили, а није, они су заклани и завршена прича. Ја сам тако додавао причама неке лажи да би умилостивио домаћина да ми нешто да. Та '42. година је била изузетно тешка, али нашој Банији. Без разлике на палење и кућа и штала, ту су пролазили и усташе, и Немци, и Италијани, и не знам ко све ту није прошао, и они су нас Србе, православце, желели да униште и физички и психички. И тако да смо ми били омражени. Они су становништву, које је тамо остало, рекли: „Ви не смете њима ништа дати“. Ни живине, ни свиња, а какво теле, о томе и да не говорим. А друго, ми нисмо били популарни. Знате зашто, то је моје мишљење, ево. Били смо јако сиромашни, одрпани. Нас су сматрали за дивљаке. Сви кажу: „Види ове дивљаке, још имају бомбе, реденике. Бежи од њих!“. Ми смо, искрено речено, били доста прљави. Није ту могло да се купа и пресвлачи, чист веш, није било. Није било резервних кошуља, панталона, а о ципелама и да не говорим. То су већином били опанци, боси или сашивени од неких опута. Па се то направи око тих чарапа плетених. Мада је већином то било босо, мало ко је био обувен и имао обућу. Е после јесмо, како смо освајали, то је друго. После '43. кад смо се вратили са Сутјеске, то смо већ постали мало и обучени, униформисани. Онда друго, ту су доста и помагали Американци. Доста смо узимали и од Италијана. Они су, да кажем, што су били на тој страни доста избегавали да погину. Нису много пружали отпора и онда су они давали све са себе да би нас обукли, утоплили. А они имали

страшно топлу униформу. Чак је било и резервне одеће, а ми нисмо имали ништа. Италијани нису били ратоборни, нису баш јако били злочиначки настројени. Па ја не знам где су они деловали пуном силином. Они су казали: „Ови су дивљаци, бежи од њих!“ Они нису могли да схвате одакле нама толика снага, енергија. Доста смо, рецимо, водили рачуна да их не убијамо, већ само да их разоружамо и да им узмемо вишка оне робе. А они су те поруке о нама слали и другим јединицама које су ишле да л' од нас или према нама. Они су говорили да воде рачуна и да не буду дивљи јер ћемо их ми уништити. Јер ми знамо сваку гудуру, сваку чуку, куда треба доћи, проћи да би њих ухватили. А ако је, опет, фронтално онда, нема, ти њега, он тебе. Ја сам имао једног дивног Италијана који је био, тако, моје висине, а може бити, и моје ширине. И знам да је био доста опасан, ратоборан. Њега је, као и мене интересовало само да уништи. А друго, његови суборци су га толико хвалили, издигли у те неке висине, да је он једноставно нашао себе у томе да убија. Али ми смо се тако, шта ја знам... Он мене учио неке своје игре. Знате, код нас се није тако играло. Онда он мени прича па ме лупи, па свашта, да би ми објаснио. Јер ја не разумем, а он би желео да ја учествујем у тој целој игри. И онда смо прескакали, доскакали, онда ко ће дуже, краће. Онда сам ја масу тих игри и вежби научио захваљујући њему.

М. Б: А када сте Ви њега упознали?

С. Г: То је било негде у фебруару '43. зима била и ми дошли са Сутјеске и то је било ужас. Ми смо њега заробили, а онда су они пристали, пошто је био један део одреда, да приђу партизанима јер кад су видели шта партизани желе, њихов командант, који је после и код нас постао позната личност, али не могу сад да се сетим имена, само знам да је добио велика одликовања и да су му указивали почести. А зашто?! Зато што је он дошао из Италије, а био је, тако да кажем, комуниста. Онда је он нама пришао и желео да створи однос између нас и својих. Био је једна дивна личност. Али кад смо се ја и мој Италијан растали ја сам ужасно плакао. Јер нисам имао никога више, а он ми је био занимљив. Чак сам га мало научио и наш језик. Заправо, ми и кад се нисмо разумели, ми смо онда некако осећали. Повезали смо се. Тако да је он знао све што ја кажем. Он мене удари па се чуди како не разумем, овако, онако. И кад смо се растали за мене је то био ужасан тренутак, јако тежак. Плакао сам за њим и месец дана сам патио. Више нисам могао ни један задатак да извршим. Отказивао сам послушност и постојала је опасност и да ме убију. Јер, партизански, мораш извршити задатак, нема друге. Али ето захваљујући Павлу Јакшићу... Он је прозрео да сам још увек дете и, ето, зашто још мало оно што је остало у мени да уништи. Ја сам једино Италијана имао пријатеља јер нико од њих није мога да ми буде пријатељ. Они су били старији од мене. Све су то били стари и ја сам могао једино са њим, био је ту, моја генерација. А он је био и доста емотиван. Многе игре је увео у мој живот и ја се чудим како сам могао то савладати. И ја сам њему, као и он мени, испуњавао тај простор детињства. Ја сам њега јако тешко преболео. А ови моји то стари, матори, њих шта брига. Они само кажу: „Мали“, кад треба да извидим неки положај они ме само пошаљу. И онда ја морам да одем тамо, да се прошуњам ту, видим то што видим и вратим се назад. И онда они праве план како и шта извршити.

М. Б: А да ли су вас саборци некада штитили, остављали по страни, пошто сте били ипак дете, или су вас баш пуштали јер ви нисте много размишљали?

С. Г: Они су мене више зезали. Ја сам њима био разонода. Подсећао сам их на њиховог млађег брата, сестру, њиховог друга, и тако. А ови старији... За њих сам био ужас. Они су плакали јер су у мени видели себе, своје дете, унука. Они су мене обожавали, волели су ме због тога. Јер кад помази, пољуби мене, он мисли да љуби сина, ил' унука, ћерку...

М. Б: А како сте ви храбрили једни друге?

С. Г: Ма ја сам био претворен у бомбаша. Моја мисао је била само бомба. И кад кажу: „Спасо, Кићо, оно мора да се ликвидира, уништи“, ја идем. Ту није било планова јер они нису знали моје планове, јер ја идем неким својим, дечијим путањама. Ја сам имао неке своје оријентације. А друго, непријатељ увек кад мене види, мисли да сам само дете, мисле да сам негде изгубио родитеље, и тако. А после кад ја њих уништим... Био сам доста непријатан, и тако.

М. Б: Испричајте ми како је било на Сутјесци.

С. Г: Ми смо на Сутјеску отишли, та наша 7. Банијска дивизија, исцрпљени. То су дуги ходови, пешачења. А успут, људи су се ужасно осећали и то су људи који су губили снагу и енергију, и они су постали мало и дивљи. Рецимо, мени се догодило, један мој Воја је био у шуми и види нешто се мигољи. И одемо ми да видимо шта је. А ови велики не смеју да се дигну, да их не приметете. Кад ми тамо, кад ови праве свој коридор. Праве неке шанчеве, све поред дрвећа. Пошто је то букова, храстова шума и шта ја знам, они се онда иза тога заклоне. И онда ја и Воја полагамо идемо њима иза леђа. А знате шта? Воја је имао такву боју гласа да кад он викне, рикне, (смех), ми га звали Рикоња, то се све птице разбеже. А онда ми по овима, кад је он викнуо. Ми бацимо четири бомбе и то нема, то кад настави онда беже. А знате како они, уместо да се повлаче према нама они се повлаче према нашим. И онда их наши побију. Ми смо тако користили своју младост и вештину, па нормално кад се човек налази у опасности не зна на коју страну да бежи. А уједно, сигнали се нису јављали са те предње стране, него од нас... Сутјеска је ето, ја сам ту улетео у њу, запливао и тај командант ме извадио. Тад сам добио и неку прехладу, грип. А успут, како су ме извадили из реке, Италијани су нас осетили, припуцали и био сам рањен у десну руку (показује ожиљке). Почео сам да крварим и ови моји су мислили да сам готов. Ми онда нисмо имали завоја ни ништа па смо кидали делове кошуља, крагни. А дезинфекционих средстава нисмо имали. То је све било тешко за ове ампутирце без руку, ногу, и тако даље. Све се чувало за њих јер кажу да ако оде рука нека оде. Е, једино се нога поштовала јер човек не може да бежи, хода.

М. Б: А ви сте учествовали и док је рука била рањена?

С. Г: Јесте. Ја сам тад, нерадо то кажем, убио три Италијана. То је било ужасно и један је склопио руке и тражио моју милост, а ја му нисам дао. Ево и данас се кајем због тога. Да ме није молио то би било другачије. Али он је бацио фино свој шмајсер и склопио руке. Кајем се због тога. Друго да је он пуцао. Они су остали ту, нису могли да побегну и, јадни, тражили нашу милост коју им нисам

дао, ја сам им пресудио. А да ме нису молили, али јесу. Склопио је руке. Ја сам јако био везан за мајку. Она је нас, децу, обожавала. И док је радила водила је и нас и учила нас да радимо. Учила нас је да волимо ту стоку, то благо. Ми смо стоку звали благо. Мајка је била дивна... А завршила је једна тешко.

М. Б: А да ли сте у тим акцијама размишљали о мајци? Да ли вас је то покретало?

С. Г: То је увек било присутно. Мама и тата су били дивни. Они су се волели и они су ту љубав ширили према нама. Знали су се, рецимо, често пута пред нама и пољубити. Он јој каже: „Драга моја!“, а ми били завидни! Нама било како он, матори, њу љуби, а ми тако. Нарочито ја, ја сам био стрховито везан за њу. Стрховито много сам је волео, обожавао је, зато што је имала тако племениту душу. И она је рано остала без мајке и вероватно тај комплекс, тај недостатак љубави, она је гледала да нама врати, да ми не би имали после. Ја за њом и данас патим. Често одем у цркву и помолим се за њу и тату. Ја нисам религиозно оптерећен, али поштујем цркву јер су то наши стари, исконски закони и ја њу волим иако ми се она некако замерила... У рату сам морао да убијам да не бих био убијен. Ја то нисам радио идеолошки, ја нисам био на тој интелектуалној висини. Мени само нареди командант и то пиши готово. То је било правило моје игре. Сад, како сам све старији и старији, мени се враћа та филмска трака. Ја сам слушао претпостављене, они су били образовани, а ја то не могу рећи за себе, ја сам завршио само основну школу. Моја размишљања су била на ниском нивоу и ја сам радио тако неке ствари ради својих другова, ближњих који су страдали... Било је стравично кад су разне животиње, дивљачи комадале лешеве, а ја нисам имао снаге и нисам имао с чим да то направим неку рупицу па да их покријем. Једино што сам могао, то рукама, ставио неког шушња па сам ја то покрио. Неким гранама, и тако... Било је ужасно отићи, а то не урадити. И ако сам могао да метнем и једну грану ја сам стављао и ту грану. Нисам могао да одем, а да то оставим. Не! Без разлике, то је било нешто у мени што је заповедало да ја морам нешто да учиним. Е сад шта је у том тренутку било одређено то сам и урадио. (ћутање)

М. Б: Шта је било кад сте се вратили са Сутјеске?

С. Г: Онда смо се вратили на нашу Банију. Сад се ту формирали корпуси и те више војне формације, а пошто сам ја био одан партизанчић онда је сваки од тих руководилаца желео да има мене, а друго, био сам неупадљив и ништа друго нисам знао осим да извршим задатак. Мени кад кажу да чувам ја чувам. Нема спавања, нема ништа. Стојим и спавам. Пробудим се и тучем онда себе и кажем: „Не спавај, нема!“. Кад сам дошао у Банију то није било кућа, то није било ништа. То је све изгорело. Ту се, рецимо, стока, да ли краве, да ли свиње, коњи, и они су се прехрањивали и тако живели. А онда смо ми знали доста пута то да једемо јер смо били гладни, жедни. Ми смо доста тих крава, коња употребљавали у нашој исхрани, што наравно није било здраво. Није могло то да се прегледа. Само видиш хода, мрда. Кољи, распори, бачај онај вишак, а остало пеци, кувај. Е сад, најбоље су прошли они који су то кували, а они који су то пекли нису могли да униште те бакциле. А ти кувари су били толико вешти, они су толико знали ко је каквим заразама оптерећен, и коњ, и во, и тако даље. И они су знали то да елиминишу и баце тај вишак који је био ближи цревима, и тако даље. А онда су бутине, коленице

и то употребљављали. Они су по боји меса знали да ли има неких зараза. А кад су то употребили! А јој! Ми смо јели! Ми смо желели! То је била велика част. А хлеба је било јако мало, ми то нисмо имали. И на сваки начин смо знали да долазимо до тог хлеба. Чак смо знали да у тим поточарама, бунарима, помешамо то са тим. И онда смо то дуго пекли да убијемо те, те ђаволе. А онда они старији који су изгубили зубе не могу то никако да преживљају. Е, они су то тад знали да неким малим, провизорним чекићима то туцају, да умекшају и онда једу... Хране смо мало имали. Ако смо ухватили неку краву, неко теле, неког коња у тој пустари, пошто су они ишли сами куд који јер није било штала. Било је и доста усташа који су их хватали и тако се снабдевали као и ми. Само ми смо имали мање шансе јер нисмо смели да се појављујемо. И што је најгоре ми нисмо имали неке објекте, куће, где би могли да преспавамо и тако. Зашто? Зато што би ми ложили ватру, а ватра је видљива. Ми нисмо смели да ложимо ватру. Био је један случај у близини Топуског. То је један диван град, бања за реуму. Ми смо ту наишли и та стока је, пуштена, онако ишла и по граду. Па смо ми њих онда хватали. И ја не знам којим својим сељачким начином сам се знао прилагодити и дозвати тог једног вола. Ја сам њега миловао и све док овај не дође и мазне га. То су биле доста непријатне сцене, али морало се тако, није било другог начина. Ми смо рационално користили оружје, метак. Мало га је било. Ми нисмо имали неко снабдевање, него шта заробиш то је твоје.

М. Б: А нико вас није помагао?

С. Г: Нема! Прва помоћ је била у Топуском где је направљен аеродром и где су долазили Британци.

М. Б: То је било које године?

С. Г: '44. Британци су били јако племенити. А друго, они су чули како ми једемо, а они су имали хране. То се кува... Они имају хлеба. А у току рата ми још никад нисмо имали тај пшенични хлеб. Био је кукурузни хлеб, проја, ето. То је тако било.

М. Б: А оружје, то само што заробите?

С. Г: То само што заробимо. Било је доста тога. Знате, они су имали те магацине који су се снабдевали и онда је авијација то добацивала. То у Топуском, то било наоружања. Тад сам први пут добио леп, лагани шмајсер и тридесет метака. Ја кад добијем тај реденик, а јој! А тај шмајсер био једноставан, није онако компликован као овај немачки, пикавац. Енглези су били јако коректни, а мене су, не волели, мене су обожавали зато што сам био мали, а ови моји тако испричају, а ови се онда крсте. Каже: „Немој много с њим јер он се за час окрене, може свашта да буде“. Тако да су се они мене често пута и бојали.

М. Б: А да ли сте били некада заробљени?

С. Г: Не! Боже сачувај! Ја сам у свакој акцији прво размишљао како ћу да побегнем. А да ме заробе, то Боже сачувај. Ја сам такве маневарске просторе користио! Знате зашто, ја сам имао неку униформу сељачку, а поред ње сам имао и доламицу која је била јако топла. И кад се бежало ја ту доламицу бачим и имао сам капу са три рога, шивену и њу сам морао да бацим. Јер виде ме, кажу: „Ено га партизан!“. И био је велики проблем да ми се нађе капа јер сам имао малу главу. Ја

сам увек имао две резарвне домобранске капе. То је било што смо ми неке домобране заробили. И тако су оне мени пасале. Биле су топле, од праве оне чоје.

М. Б: Шта сте радили кад пада снег? Где сте се склањали?

С. Г: Онда, знате како. Било је тешко. Мало је било, кад смо се вратили из Црне Горе, кућа где је могло да се остане пет, шест дана. То останеш један дан и завршено. И то је све спавање на ногама. То ако можеш чучнеш негде у некој бараци, у тим сељачким брвнарама. То је све било сиромашно. То само на средини имаш огњиште и онда ми ту наложимо ватру да осушимо та своја одела. Онда на штаповима држимо те своје крпе и некако сушимо. А уједно смо се бојали да то не загрејемо превише јер нема друге. Мени се два пута десило да изгоре панталоне. И тако сам ја једном петнаест дана био без панталона. Имао сам само неке дугачке гаће и кошуљу и онда то ко женско. И имао сам тај сељачки омотач који је био топао и то је мене спашавало. Онда сам ја од тога правио и опанке и свашта. А мени није било добро за ципеле јер сам имао малу ногу. Али онда ја распорим тај горњи део да л' за леву или десну ногу. Онда напред опут вежем неком жицом, шпагом. За ове старије је било јер заробимо неког Немца, неког па узмемо. Али било је пуно сељачких џемпера који су били топли, широки и онда ја доле метнем неку гуму и повежем жицом и направим тако себи неке опанке. А то је топло, какви.

М. Б: Да ли сте увек ишли пешице?

С. Г: Да! Превоза никад није било. Кад сам био рањен у ногу, десну, мени су направили неке штапове и са њима сам ходао петнаест дана. Захваљујући младости и том добром лекару, који је иначе био Јеврејин, ја сам се излечио. Био је диван човек и мене је обожавао. Рецимо, једном кад сам зајаукао док ме је превијао и кад сам јако почео да крварим он је заплакао. Њему је то било толико тешко. Кад ме је питао да ли ме боли, а ја рекао: „Да. Докторе је л' то мора тако“, он ми није одговорио него је заплакао. Ја сам онда ућутао јер сам видео да је он осећајан, и тако. Није било завоја него је он одсекао парче крпе и тим везо. И захваљујући томе мени је нога била спашена. Он је још то обмотао неким џемперима, и тако. Често су ови моји причали: „Видиш нашег јунака“. А ја то нисам волео. Нисам на то тако гледао. Ја не знам ни да сам имао тридесет кила. Какав онда јунак, Бог те живи. Волели су ме што сам био пун радости, живота. Ја никад нисам тако осетио... Једино за мајку, тату. Онда ми сузе пођу саме. А то сам крио да ме не би они... Знате, нисам смео јер онда они мене исмејавају. Они су знали како да употребе систем да ме врате у нормалу, а не да постанем, плашљивац, кукавица. Они су то мрзели. Нису дозвољавали да дођемо у тај положај кукавичлука. Напад, јуриш! То је био једини излаз, једина победа. И наши стари другари су нас, млађе, који нисмо били толико у томе, тако храбрили. Тако да сам ја цело време био у тако том, ударничком расположењу. Ја сам после рата добио те живчане нападе и шест година сам мучио муку са тим. На крају сам отишао у Совјетски Савез. Тамо су ме обожавали и тамо су сматрали да сам ја неки херој. Мени то било смешно јер још нисам ни израстао у човека.

М. Б: А које године сте отишли у Совјетски Савез?

С. Г: '46. И онда сам ја тамо био годину и по дана. Водили су ме по разним гарнизонима Црвене армије и показивали: „То је Титов бомбаш, курир“. Мени је било тешко јер ја нисам волео да причам о томе. Мени је та болест била тешка. Добијао сам те нападе и онда ми је тај Рус рекао да се то убија једино причом. И рекао је да ако ме буду сажаљевали да ме неће излечити, и да они немају времена сад за неке игре, да ме враћају у детињство које сам изгубио. Знате, ја сам то изгубио и нема назад. Они нису признавали те људске слабости. Ти си морао себе храбрити, ићи напред. А мени је најтеже било да причам како сам ја убијао. То ме је оптерећивало јако, јако јер сам се желео тога ослободити, бацити то у страну. Али кад ја испричам ту своју причу мени је онда стварно лакше. Осетим неку ужасну лакоћу. Ја се онда почнем смејати и онда они кажу: „Овај ћакнут“. И тако...

М. Б: А учествовали сте и у ослобађању Загреба?

С. Г: Јесам. А после сам дошао у виши ранг руководећег кадра и упознао сам ту, у Топуском, и Владимира Назора и за њега сам важио за неку посебну личност... А кад сам ја, једно сељачко дете, дошао у један град, Загреб, то је за мене било чудо. Ја нисам знао ни да постоји славина. Ја ништа нисам знао. Када сам дошао у Тушканац, то је као наше Дедиње, мој командант, комесар, Раде Жигић, ме је тамо увек водио. Јер он је мене увек упоређивао са својим сином. он је мене грлио, волео, а ја то нисам баш волео јер се ја њему морам покорити, рећи: „Друже генерале“... Он је био доста емотиван јер су му усташе убиле жену, а нестало му дете.

М. Б: Како сте ви постали његов пратилац?

С. Г: Одређен сам. Ми смо били такозвани пратећи батаљон. Ту су били ови одани. Ту нисте имали свој живот јер је био подарен тој дужности. Ви сте њега морали штитити у свим елементима. Обично нас буде двојица, до тројица, пратилаца. Загреб нас није прихватио, нису тамо волели партизане, али законом јачег ми смо њим господарили. Тамо су волели усташе, домобране, јер су то били њихови сународници и они су њима доносили све што опљачкају, храну, све. Они су се и месом, и пасуљом, и грашком, и шта ја знам хранили за цабе. Они нису знали шта значи пројин хлеб. То становништво је јело бели хлеб и нормално да су они то ценили. Е сад, кад смо ми дошли, код нас је био други закон. Код нас су сви морали имати једнако и све се морало делити.

М. Б: А шта је било са тешким рањеницима који нису могли да ходају?

С. Г: То смо ми имали те посебне болничарке и те снажније људе који су били физички и психички здрави и они су њих носили. Јер није онда било тих колица, справа. Него ми смо имали точкове од старог бицикла и онда људи тим ампутирцима праве та колица. Некима су правили санке које су вукли. Код тих ампутираца је највећи проблем био труљење. То крварење... Није било никаквих лекова ни завоја тако да је њих више умрло него што је остало. У тешким мукама. Тамо, у тој нашој шумаричкој болници на Банији је умрло страховито много људи. А опет кад се неко опорави и престане то крварење онда је то радост. Ми нисмо имали кошуље јер смо морали да их цепамо за те несретнике. Онда ови што су остали без ноге су морали да леже у одређеном положају, а како, кад ми не можемо да направимо то, да им држи ногу. Онда смо ми често из шуме секли мања стабла и

правили носаче да дигну ногу да би се смањио проток крви. А најгоре што та стручна екипа, тај хирург, није имао све справе па се то свакако радило. Баш једном сам гледао, то је био ужас. Једноме нису имали са чим да одсеку ногу па су морали да је вуку. И можеш мислити, један од тих је остао жив! А још су и истезали тако ногу да не би секли вене јер кад секу онда је веће крварење. А и ножеви су били тупи. Ипак ми смо партизани па смо то издржавали, а и било је партизанско правило да мораш да издржиш, да нема друге. Кад је хирург имао те своје ножеве, скалпеле, то је било дивота.

М. Б: А реците ми, да ли сте некад можда певали?

С. Г: Ау, па ја сам био највећи зврк! Ја сам био толико несташан, ја сам био пун младости, оптимизма, детињства. И оно што нисам имао ја сам то стварао. Ја сам и старије подстрекивао. Они се чуде, кажу: „Ено лудог Спасе!“ Тада су командант или комесар бежали да они као не виде, да ме не би осуђивали јер ја сам њима уносио духа, радост. Ми онда узмемо машице за угаљ и ја онда ударам њима па играм коло. Па онда било је оних који су тешко рањени и којима је требао мир, а ја... враголан. Онда кад би рекли комесару он каже: „Ја ништа нисам чуо“. И све ме тако бранио и није хтео да ме повреди јер ја сам ипак много тога учинио. Онда је он мене бранио тим што ја нисам имао никога па каже да није ни чудо што сам такав.

М. Б: А када сте се растали са оним пријатељем, Италијаном?

С. Г: То је '44. У Топуском смо се растали. Он је био диван. Али он је волео и красти. Он краде толико да ја не могу појести, па ми онда носимо тим тешким болесницима. Они кажу: „Ево га луди, иде, нешто ће да донесе!“ А то све захваљујући овом Пјеру, који је од некога чуо како су моји страдали, а његови су били јако имућни. Јер командант је њега јако чувао. Његов отац је волео комунисте и помагао им.

М. Б: А тај италијански одред је после све време био са вама?

С. Г: Да! Њихов командант је после био и одликован. Они су били комунистички настројени и баш су нас волели. Јер ми нисмо имали ни наоружање и они су се чудили како ми то напредујемо.

М. Б: А да ли сте после одликовани?

С. Г: Да, носилац сам великих одликовања за храброст. Имам три ордена за храброст. А то се само додељивало за личну храброст и носилац сам девет ратних одликовања. Међутим сад кад ми је лопов обио стан однео ми је девизе и те ордене па ја сад скупљам парице да то купим тамо у тој канцеларији ордена где је све то заведено. Јер желим да то остане после мене пошто никога немам.

М. Б: А чиме сте се бавили после рата?

С. Г: Ја сам све време био у војсци. Био сам пратилац тих високих функционера, на пример последњи је био Милован Ђилас. А прво сам био пратилац Раду Жигићу па онда Опачићу који је дигао устанак на Кордуну. На крају сам, ето, био код Ђиде и после сам отишао у пензију. За Ђиду сам био јако везан јер је он био добар. Бар за мене јер ја о политици не могу да говорим, нисам

политичар. А друго, Старога сам изузетно поштовао. Он је мене волео и ценио. И увек кад сам у близини, он каже: „Мали, дођи“! Волео ме је што сам био веран, а друго, обожавао сам га. Ја сам волео строге људе. Ја сам научио да мени неко наређује, а он је ценио моју храброст и знао је да сам све дао револуцији.

М. Б: Да ли сте били члан партије?

С. Г: Јесам. Прво сам примљен у СКОЈ, '44, а онда сам постао и члан Комунистичке Партије и онда кад су почеле те разне глупости ја сам се удаљавао. Плаћао сам чланарину, али сам избегавао те састанке. Тако је полако Партија умирала и овако, и у мени. Једино сам Тита, Старог, и те моје ратне другове и команданте сам волео. И никад о њима нисам казао нешто ружно! Ја, кад се неки пут тражило од мене да их осуђујем, ја то нисам хтео. У ту игру нисам желео да улазим! Ту су ме ценили јер сам био чврст, одан. И тако, тако је то било...